

کشاورزی خاورمیانه: ۳۷ - ۱۳۳۶

مسئله‌ی زمین (۶)

آمارگیری و تکیه کردن روی ارقام در خاور میانه رسم نیست و دشواری بزرگ در کار مطالعات اقتصادی و کشاورزی همین است. برخی کشورهای خاورمیانه حتا تا ۱۳۳۷ آمارهای فراهم ننموده بودند. ناچار عناصر و عوامل موثر در تحولات اقتصادی را آسانتر میتوان پیش کشید، و روی نتایج تغییرات و تکامل که بستگی با اعداد و آمار دارند کمتر تکیه نمود. در چنین وضعی استنتاج و قضاوت اقتصادی کم و بیش از دقت علمی باز میماند و با احتمال و تخمین در میامیزد و این امر خصوصاً در جهت یابی تکامل محسوس تر میگردد.

نداشتن آمار از سوی دیگر مطالعه‌ی ناحیه‌ی رادشوار میسازد. زیرا برای مطالعه و استنتاج نسبت بیک ناحیه میباید وضع و مشخصات تمام کشورهای آن ناحیه را در اختیار داشت و گویا برای تحقق این شرط باید منتظر آینده بود.

بما بر آنچه گفته شد مطالعه‌ی ما ناظر بکشورهای زیر میشود:

ایران، اردن، اسرائیل، ترکیه، سودان، سوریه، عراق، لبنان و مصر.

گزینش بالا زیادتر معلول اینست که آمارهایی از این کشورها بدست آمده و مطالعه و استنتاج را تا حدودی امکان پذیر میگرداند. آمارهای صادرات و واردات، برآوردهای تولید کشاورزی و ماده‌ی خام و گاهی آمارهای مربوط بدرآمد ملی نمای نیمه روشنی از وضع کشاورزی و اقتصاد عمومی این کشورها بدست میدهد.

زمزمه‌ی اصلاح ارضی و الغای مالکیت‌های بزرگ از سالهای جنگ سرچشمه میگیرد. همه جا عقب ماندگی‌ی کشاورزی و فقر و درماندگی‌ی دهقان و ابستگی‌ی آشکاری با احجاف صاحبان زمین و بویژه بزرگ مالکان دارد و برای اصلاح کشاورزی زاهی جز تحدید مالکیت بنظر نمیرسد. گویا اینکه تحدید مالکیت را هم باید با تدابیر دیگر توأم کرد تا اثر بهمششد.

در راه تحدید مالکیت نیز قوانین جاری و سنن موجود و علی‌الخصوص باور داشت‌ها و عقیدتی مانعی بشمار می‌آید و کار را بتعویق می‌اندازد. برنامه‌های اصلاح ارضی در بادی امر شامل زمینهای دولتی میگردد و اولین قوانین که در کشورهای خاورمیانه وضع شد از همین قبیل بود. در سالهای ۱۳۳۳ و ۱۳۳۴ قوانین برای تقسیم اراضی دولتی در سوریه و ایران وضع گردید و در ایران در حدود ۳۰۰۰۰۰ هکتار از املاک سلطنتی میان روستائیان تقسیم شد.

اما روشن است که پایه‌های تولید و اقتصاد معاصر بر تاسیسات و سازمان اجتماعی تولید مستقر شده و برای تحول و تغییر تولید میباید موسسات تولیدی و سازمانهای اجتماعی وابسته با آنرا تغییر داد.

این درست که در سالهای ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵ طرحهای فراوان و گاه بزرگی برای سد سازی و با قابل کشت کردن اراضی و خشک کردن باطلاحها و یا آبیاری در برخی کشورهای خاورمیانه در دست اجرا گرفت لیکن تغییرات مهمی در سازمان تولید کشاورزی داده نشد و دولتها به کشف یا توسعه بازارهای فروش و تاسیس بنگاههای تعاون کشاورزی و توزیع زمین بسنده گردند. در سیاست تثبیت قیمت‌ها که از سیاست‌های بزرگ جهانی تاثر میپذیرند تغییرات جزئی است. بیشتر دولتها غلات عمده را با قیمت‌های ثابت خریداری می‌کنند و با وضع حقوق گمرکی پیدایش نوسان را

در بازار آنها دشوار میگردانند. اسرائیلیها برای حفظ پنبه و مصریها برای نجات شکر بهمین تدبیر متوسل شدند.

تغییر در سازمان تولید و موسسات وابسته بآن مورد توجه قرار نمیگیرد. کیفیت بهره برداری از زمین برغم تکنیک و تحولات تازه همانست که بود. نحوه تقسیم محصول میان زارع و مالک یا در حقیقت میان کار و سرمایه ثابت میماند و استهسار بشدت اجرا میگردد. حمایت دولتها از تولید ماده خام کشاورزی ضعیف و غیر موثر است و دهقانان اکثریت این کشورها در مبادلهی محصول کار خود با مواد مورد نیاز سخت مغبون میشوند روستاها بشکل روستا همچنان باقی میماند و آنچه شهر را شهر میکند همانند بهداشت و مدرسه و برق و آب تصفیه شده پا از حدود شهر فراتر نمیگذارد. تنها تغییری که در این میان بچشم میخورد توزیع و تقسیم زمین است که آرام شروع میشود، باشتابی زیاد تر جلو میرود و سپس در همه ی کشورها بخش میگردد.

نتایج تقسیم اراضی و اثری که در تولید کشاورزی و تغییر زندگی روستائیان بخشیده است هنوز روشن نیست و این ابهام بدو علت میتواند باشد، اول آنکه تعدید بزرگ مالکی و فروختن زمین دهقان بی آنکه تغییرات اساسی در نسق کشاورزی و سازمان تولید داده شود اثری زرف در نوع و کمیت تولید و زندگی دهقان پدید نمی کند و دوم آنکه برای سنجش تحولات هر چند قلیل و سطحی باشند. بزمان بیشتری نیاز هست.

و اما اراضی که دهقانان داده شده بود :

در پایان سال ۳۴ معادل ۵۵۰ هزار هکتار میان ۱۵۵۰۰ زارع عراقی تقسیم گردید. قانون اصلاح ارضی ترکیه مصوب ۱۳۲۳ هم چنان بقوت خود باقی ماند. تا پایان ۱۳۳۳ ۹۳۰ هزار هکتار بین ۱۸۳۰۰۰ خانوار روستائی بخش شد و ۵۶۵ هزار هکتار چراگاه به جامعه های روستائی انتقال پیدا کرد. در نتیجه اجرای قانون تعداد خانواده های بی زمین از ۳۳۶ هزار در سال ۱۳۲۶ به ۲۱۹ هزار در ۱۳۳۲ کاهش یافت. سطح کل ارضی تقسیم شده ترک در دی ماه ۱۳۳۵ به ۱۲۹۲۰۰۰ هکتار و سطح کل چراگاههای عمومی به ۷۳۶۰۰۰ هکتار رسید و از این امر ۲۵۲۰۰۰ نفر روستائی سود جستند. تقسیم املاک سلطنتی ایران از ۱۳۳۰ آغاز شد، تا آبان ۱۳۳۴ در حدود ۶۰ دهکده با مساحت کل یکصد هزار هکتار میان دهقانان بخش گردید.

کشاورزیی خادرمیانه در چنین جهتی پیش میرود.

عوامل اصلی که هم چنان در سالهای ۱۳۳۶ و ۱۳۳۷ اثر خود را بر اقتصاد و فلاح این ناحیه آشکار کردند عبارتند از :

- ۱- توسعه ی مداوم صنایع نفت
- ۲- توج و نوسان در بازار محصولات کشاورزی،
- ۳- تغییر سالانه ی قیمت های بازرگانی و مبادله،
- ۴- کمک های خارجی و امبا اثری بزرگ بر کشاورزی و تولید داخلی،
- ۵- اصلاح ارضی وسیع در عراق و برخی کشورهای دیگر،

تولید کشاورزیی ناحیه در سالهای ۳۶ و ۳۷ بترتیب در حدود ۳ و ۴ درصد افزایش پیدا میکند و بمیزان قبلی از افزایش جمعیت زیاد تر است. این افزایش تا حدودی مرهون برداشت استثنائی غلات و حبوبات ترکیه و پنبه ی مصر (بزرگترین تولید کننده ی ناحیه) و تغییر نسبی در روش تولید و تمایل تولید کشاورزی در جهت تولید غلات و مواد خام صنعتی و استعمال بیشتر کود و ماشین های کشاورزی و آهنک سریعتر رشد مینماید در حالیکه تحولات و تغییرات جوی، بی آبی و اوضاع نامساعد بخصوص در مناطق دیم نوسانات عظیم بوجود میآورد و میزان تولید را مانند همیشه کاهش میدهد.

برای سودجستن از آبهایی که در ناحیه هست و هدر میرود طرحهایی تنظیم شده است، سد بزرگ مصر و طرح بهره برداری از آب فرات و طرح عمران خوزستان. اما قبل از اجرای طرحها

و پدیدار شدن نتایج آن دآوری بهبود خواهد بود .

در ۱۳۳۶ بر صادرات مواد خام افزوده شد و قیمتها بویژه قیمت پنبه‌ی الیاف بلند ترقی کرد . نتیجه افزایش صادرات و ترقی قیمتها بتوسعه‌ی در حدود هفت و نیم درصد بهای صادرات (بجز نفت) بالغ گردید اما در سال ۱۳۳۷ از حجم و قیمت صادرات (بجز نفت) کاسته شد و تولید کشاورزی نقصان گرفت . در همان حال درآمد نفت خاورمیانه و اعتبارات خارجی افزایش پیدا کرد و کسرموازنه‌ی بازرگانی در همه‌ی کشورهای ناحیه بروز نمود .

اما خود نفت ماده‌ی خامی بیش نیست ؛ قسمت اعظم صادرات نفت را نفت خام بوجود می آورد و هر چند در این سالها قیمت آن نسبتن ثابت است میباید انتظار نوسان و کاهش قیمت را داشت چنانکه در سالهای بعد همین پدیده بوقوع میرسد .

مساله‌ی اساسی اینست که کشورهای خاورمیانه نمیتوانند روی درآمد صادرات تکیه کنند و اقتصاد خود را بر آن پایه بنا نمایند .

در بازرگانی‌ی کشورهای صادرکننده‌ی پنبه تغییرجهتی جغرافیائی صورت گرفت و صادرات پنبه‌ی مصر، سوریه و سودان در سالهای ۳۶ و ۳۷ از کشورهای متحد امریکا و اروپای غربی روی گرداند و به اروپای شرقی و اتحاد شوروی و خاور دور روی آورد . حجم بزرگی از صادرات اسرائیل و ترکیه هم به اروپای شرقی سرازیر گردید اما دیگر کشورهای ناحیه مانند اردن و ایران و ترکیه و اسرائیل بازرگانی بزرگ خود را هم چنان به اروپای غربی و کشورهای متحد امریکا اختصاص دادند و نفت خام نیز در مجاری ولوله‌های قدیمی ، باسنن و مظنه‌های قدیمی و بسوی بازارهای قدیمی جریان پیدا می‌کرد و مصرف آن در آسیا و خاور دور افزایش می‌یافت .

بیشتر کشورهای ناحیه تدابیر محدودکننده‌ی در باره‌ی واردات اجرا نمودند اما پاره‌یی از کشورها نظیر لبنان و ایران سیاست بازرگانی «دروازه‌های باز» هم چنان دلبسته ماندند و بازارهای خود را برغم صنایع و تولید داخلی از کالاهای بین‌الملل انباشته نمودند . موازنه‌ی پرداختها بدو صورت درآمد :

موازنه‌ی کاذب یا باد کرده و موازنه واقعی توأم با نقصان :

موازنه‌ی واقعی که پیوسته کسر داشت مربوط به کشورهای بزرگ که تنها ماده‌ی خام کشاورزی صادر می‌کردند و بجای آن کالای مصرفی پس می‌گرفتند . موازنه کاذب مربوط به کشورهای صادرکننده نفت . این موازنه در اثر صادرات نفت و برغم مخارج دستگامهای دولت و مصارف توسعه و گسترش که بطور تصاعدی افزایش پیدا می‌کرد هم چنان مساعد و موافق باقی ماند . لیکن موازنه کاذب بود زیرا نیروی تولیدی که صرف خالی کردن چاهها میشد با محصول کار تناسب نداشت . مظنه‌ها در اختیار تولیدکنندگان نبود ، حجم تولید باراده آنها بستگی پیدا نمی‌کرد و تولید جنبه دائمی نمی‌توانست داشته باشد و پس از تمام شدن ذخایر زیرزمینی متوقف می‌گردید .

باهمه‌ی اینها کشورهای تولیدکننده‌ی نفت بگرفتن قرضه و اعتبار از خارج نیز مبادرت ورزیدند و طرحهایی برای توسعه و عمران ریختند که بیشتر بقرضه یا سرمایه‌های خارجی اتکا داشت .

افزایش مخارج اداری و هزینه‌های توسعه در عراق و ایران بیش از کشورهای دیگر بود .

و اینک میپردازیم بتولید کشاورزی بطور اخص :

تولید کشاورزی در سال ۱۳۳۶ افزایشی معادل ۴ درصد یافت ولی در سال بعد میزان افزایش کمتر شد

افزایش تولید افزایش کلی و مجموع است و اگر نسبت بانواع تولید کشاورزی سنجیده شود بیشتر متوجه مواد غذایی و مواد خام صنعتی میشود . ماده‌ی خاصی سرچشمه اصلی درآمد هر کشور می‌گردد و اقتصاد سرزمین را تابع وضع خود در بازار مبادله‌ی بین‌الملل می‌سازد .

در برابر افزایش تولید نوسانات و تغییرات قیمت های جهانی نسبت به برخی کالاهای کشاورزی مانند پنبه، حبوبات و مرکبات درآمد صادرکنندگان را تقلیل داد. افزایش تولید ۱۳۳۶ برغم دودر صد تنزل سطح زیر کشت پدید آمد و علت آن گرایش به طرف کشت پنبه و برنج و نیشکر از یک طرف و برداشت درخشان و زیاد از طرف دیگر بود. در ۱۳۳۷ این گرایش ادامه یافت و چون در نواحی دیم ترکیه حبوبات کمتر کاشته شد بکشت و تولید مواد خام صنعتی زیادتر توجه نمودند.

بارانهای مساعد و فراوان ۱۳۳۶ نیز سهم خود را در ازدیاد محصول خواهند داشت. استفاده از رودخانه های ناحیه در این دو سال بهتر صورت پذیرفت.

محصول حبوبات ترکیه (بزرگترین تولید کننده ی ناحیه) نیز سهمی بسزا در این بهبود و افزایش پیدا میکند. عوامل موثر دیگر عبارتند از :
 پیشرفتهای نسبی فنی و صنعتی ، استعمال کود زیادتر ، زه کشی ها ، سد بندیها و طرحهای آبیاری که بتدریج اجرا میشود ، اصلاح ارضی سوریه و عراق که شروع شد و توزیع و تقسیم زمین در مصر که طبق قانون ۱۳۳۱ انجام گردید و با تشکیل شرکت های تعاونی توأم بود.

آنچه در مطالعه ی تولید ۱۳۳۶ و علل افزایش آن برجسته تر است اینست که
 اولن عوامل مساعد طبیعی مانند بارانهای فراوان و بموقع نقش بزرگی ایفا کرده اند و دومن گرایش در جهت کشت و تولید مواد خام صنعتی با افزایش محصول کمکی موثر نموده . اما متقابلمن نوسان قیمت ها از ازدیاد درآمد صادرکنندگان کاسته است بعبارت دیگر میتوان گفت که درآمد صادر کنندگان مواد خام کشاورزی تابعی است نسبت به چند متغیر که اهم آنها عبارتند از عوامل مساعد طبیعی و نیاز صاحبان صنایع به مواد خام و قیمت این مواد که از طرف آنان تعیین میشود .

جدول زیر میزان تولید خاورمیانه را در دوره بی که بسال ۳۷ ختم میشود نشان می دهد . در این جدول فقط غلات و محصولات عمده آنها در پاره یی از کشورها آورده شده است تا از تطویل احتراز گردد .

سال ۱۳۳۶ در خاورمیانه از لحاظ برداشت زیاد گندم ، جو ، چاودار ، جو صحرایی ، ارزن ، برنج ، ماش ، عدس ، پنبه ، چغندر قند و مرکبات ممتاز میباشد. بکته ی وزن هزار تن متریک و ماخذ آماری سازمان خواروبار و کشاورزی است که آن را از زوی آمارهای کشورهای ناحیه تهیه کرده است .

رتال طبع علوم انسانی

محصول و کشور	متوسط سالانه : ۱۳۳۳					
	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۱۳۳۳	
گندم	۰۰۰	۱۵۶۵۳	۱۳۱۰۰	۱۱۹۶۵	۱۱۴۱۴	۹۲۳۸
مصر	۱۴۱۲	۱۴۶۷	۱۵۴۷	۱۴۵۱	۱۷۲۹	۱۱۱۳
ایران	۲۷۰۰	۲۸۰۰	۲۷۰۰	۲۳۱۳	۲۱۰۰	۱۸۶۰
عراق	۷۵۴	۱۱۱۸	۷۷۶	۴۵۳	۱۱۶۰	۴۴۸
سوریه	۵۶۱	۱۳۵۴	۱۰۵۱	۴۳۸	۹۶۵	۷۶۲
ترکیه	۸۶۷۰	۸۴۱۹	۶۵۱۰	۷۰۱۶	۵۰۱۰	۴۷۷۱
جو	۰۰۰	۷۰۶۱	۵۸۵۲	۵۰۵۸	۵۷۲۷	۴۳۸۸
ایران	۹۵۰	۹۸۰	۱۰۰۰	۸۸۰	۸۲۰	۷۶۷
عراق	۹۵۳	۱۳۰۵	۱۰۶۶	۷۵۷	۱۲۳۹	۷۲۲
سوریه	۱۷۹	۷۲۱	۴۶۲	۱۳۷	۶۳۵	۳۲۱
ترکیه	۳۶۰۰	۳۶۵۰	۲۹۰۰	۲۹۸۵	۲۴۰۰	۲۲۷۰

...	۲۵۴۱	۲۲۸۸	۱۸۳۳	۲۰۳۱	۱۷۲۳	برنج (شلتوك)
۱۰۲۷	۱۷۰۹	۱۵۷۳	۱۳۱۰	۱۱۱۸	۹۷۱	مصر
...	۴۸۰	۴۴۰	۳۲۲	۵۲۶	۴۲۴	ایران
...	۱۵۴	۱۱۱	۸۳	۱۸۰	۲۰۳	عراق
...	۱۹۲	۱۵۳	۱۰۲	۱۸۳	۱۰۹	ترکیه
...	۸۹۲	۸۲۲	۸۲۸	۸۳۱	۷۸۱	انواع ماش و عدس
...	۳۱۵	۲۶۲	۳۲۰	۳۰۳	۳۱۵	مصر
...	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۷	ایران
...	۲۷	۳۵	۲۶	۳۱	۲۷	عراق
۶۸	۱۰۰	۹۷	۶۱	۹۴	۷۹	سوریه
...	۳۳۱	۳۰۷	۳۰۶	۲۸۲	۲۶۳	ترکیه
...	۸۶۳	۷۵۷	۷۴۰	۷۳۲	۶۵۲	پنبه
۴۴۲	۴۰۵	۳۲۵	۳۳۵	۳۴۸	۳۹۶	مصر
...	۶۵	۶۲	۶۰	۶۰	۲۶	ایران
۴۹	۱۲۸	۹۵	۸۹	۹۱	۷۴	سودان
۱۸۰	۱۳۵	۱۶۵	۱۵۷	۱۴۲	۱۱۹	ترکیه
...	۳۰۴۷	۲۴۹۹	۲۳۳۶	۱۶۸۲	۱۳۲۱	چغندر قند
...	۷۲۷	۶۰۴	۵۳۶	۴۴۵	۳۴۹	ایران
...	۲۱۹۸	۱۷۹۱	۱۷۳۶	۱۱۶۵	۹۶۳	ترکیه
...	۱۴۳	۱۴۷	۱۴۷	۱۳۵	۱۱۷	توتون
...	۱۴	۱۴	۱۱	۱۲	۱۲	ایران
۱۱۰	۱۱۴	۱۱۶	۱۲۰	۱۰۲	۹۱	ترکیه
...	۳۲۹	۷۹۵	۲۴۸	۷۰۸	۴۱۲	زیتون
...	۱۳	۵۵	۱۷	۳۶	۳۲	لبنان
۹۱	۳۸	۷۸	۲۹	۳۶	۶۱	سوریه
...	۲۲۶	۵۳۹	۲۰۰	۵۳۲	۲۶۸	برکیه
...	۲۰۵۷	۲۰۹۱	۱۹۸۵	۱۸۴۵	۱۵۶۷	دانه های روغنی
...	۸۲۶	۶۹۴	۶۹۹	۷۱۶	۷۶۰	مصر
...	۱۴۵	۱۳۹	۱۳۴	۱۳۴	۶۴	ایران
...	۳۵۰	۵۳۱	۴۰۴	۳۰۶	۲۵۲	سودان
...	۱۹۱	۱۷۶	۱۶۶	۱۵۹	۷۲	سوریه
...	۴۴۹	۴۷۸	۵۱۲	۴۶۲	۳۸۷	ترکیه
...	۱۳۰۳	۱۱۷۳	۱۲۳۸	۱۱۰۵	۸۴۱	مرکبات
...	۳۱۳	۳۲۹	۳۶۵	۳۳۱	۲۹۹	مصر
...	۴۳۶	۴۳۹	۴۵۲	۳۹۲	۳۰۲	اسرائیل
...	۱۱۶	۱۰۸	۱۰۲	۱۱۵	۷۵	لبنان
...	۳۱۴	۱۹۳	۲۱۹	۱۷۷	۷۸	ترکیه
...	۹۷۴	۹۶۲	۱۰۸۶	۱۱۲۷	۸۳۸	خرما

مصر	۱۸۵	۳۷۹	۳۲۹	۳۶۹	۳۶۴	...
ایران	۱۲۵	۱۴۱	۱۰۰	۱۳۲	۱۰۴	...
عراق	۳۲۵	۳۹۴	۴۴۴	۲۳۰	۲۶۶	...
عربستان	۱۸۲	۱۷۰	۱۷۳	۱۹۱	۲۰۰	...
کشمش	۱۸۱	۲۲۰	۲۲۰	۲۶۷	۲۲۴	...
ایران	۴۱	۵۰	۶۰	۶۲	۶۳	...
ترکیه	۱۲۶	۱۳۸	۱۴۱	۱۸۶	۱۴۰	...

نتایج حاصل از مطالعه جدول بالا را اینطور خلاصه میکنیم:

ازدیاد عمده‌ی غلات و ماش و عدس (بجز برنج) معلول برداشت فراوان از کشتزارهای دیم ترکیه عراق و ایران میباشد. عامل اصلی افزایش پنبه و برنج ازدیاد آب در دره‌ی نیل می‌باشد. اما متقابلاً محصول برنج ایران و پنبه‌ی ترکیه کاهش یافته. محصول زیتون بطور کلی در همه کشورهای ناحیه ناچیز و فقیرانه است.

مصری‌ها سرمایه و نیروی زیادتری برای کشت پنبه و برنج و پیاز تخصیص دادند. نتیجه‌ی این تلاش (نوام با اوضاع مناسب دیگر آبزیاد) درخشان بود. محصول پنبه و برنج و پیاز به ترتیب معادن ۲۵ و ۹ و ۲۰ درصد از سال ۳۵ زیادتر گردید و افزایش کلی تولید غلات به ۷ درصد رسید. محصولات حیوانی نیز ۳ درصد بالا رفت. در آمد متوسط حاصل از افزایش تولید به ۲۰ درصد (۳۷۲ میلیون لیره مصری بجای ۳۱۲ میلیون لیره در ۱۳۳۵) بالغ گردید. (نگاه کنید به Middle East Economist نیویورک - ژانویه ۱۹۵۹)

کشاورزی ۳۷ با کمی آب بهنگام کشت و خطر سیل در موقع خرمن برداری مواجه میشود و در نتیجه میزان تولید نسبت به ۳۶ ناچدی سقوط میکنند. برداشت کمتر از کشتزارهای برنج و گندم و ارزان و افزایش در محصول پنبه و جو و زرد در این سال تولید حبوبات هم سقوط کرد اما بعضی محصولات دیگر افزایش یافت. پنبه ۷۲ هزار تن و چغندر ۷۳۰ هزار تن. ایران همراه کشورهای دیگر ناحیه محصول بیشتری از کشتزارهای گندم و چغندر و قند جو و برنج برداشت نمود. سطح کشت این محصولات تغییری پیدا نکرده بود و در بعضی قسمت‌ها حتی کمتر شده بود. اما سطح زیر کشت پنبه به قدر زیاد اضافه شد. صادرات خشکبار شامل پسته و بادام و گردو و کشمش و میوه خشک بالمان فرستاده شد و از لحاظ میزان افزایش داشت. خرما محصول مهم و یگانه‌ی بود که در سایر ناحیه کاهش یافت و زیتون در همه کشورهای (بجز قبرس) کمتر از سال ۳۵ حاصل داد.

در اثر بارانهای مساعد و متوالی مرکبات اردن و اسرائیل و قبرس افزایش بسیار پیدا کرد و سبب اینان به تنهایی ۲۷ درصد (۳۷ هزار تن) نسبت به سال ۳۵ زیادتر شد (بولتن ماهانه اقتصاد و کشاورزی و آمار، سازمان خوار و بار و کشاورزی جهان - زم ژانویه ۱۹۵۹)

هر چند تولید کشاورزی‌ی خاور میانه در ۳۷ کاهش می‌یابد اما در داخل ناحیه کشورهای آسیای هستند که با سازمان تولید و کشاورزی علمی و نظام مشخص اجتماعی خود تولید کشاورزی را بزغم عوامل نامساعد ثابت نگاه داشتند یا بر آن افزودند. از جمله درآمد کشاورزی اسرائیل در ۳۷ در اثر ازدیاد محصول میوه و مواد شیری در حدود ۱۲ درصد افزایش پیدا کرد.

سال ۳۶ برای سوریه سال افزایش محصول گندم جو و پنبه محسوب شد که بترتیب ۲۹ و ۵۶ و ۱۵ درصد از سال ۳۵ زیادتر گردید. اما در سوریه هم خشکسالی ۳۷ موثر افتاد و محصولات زمستانی را تقلیل داد. محصول جویک چهارم و پنبه یک دهم کسر گردید و در نتیجه مجموع تولید کشاورزی نسبت به سال درخشان و استثنائی ۳۶ معادل یک چهارم سقوط کرد.

سال ۳۶ برای سودان سال افزایش سطح زیر کشت و برداشت محصول درخشان و پر برکت بود. اما بهای صادرات پنبه در این سال نصف شد و مقدار بزباد پنبه متراکم گردید. در سال ۳۷

بی آبی و آفت سراغ پنبه رفت و ۳۸ درصد از میزان تولید آن کاست . در خارج نیز بازار پنبه متزلزل گردید و از تولید کشاورزی بطور مجموع کاسته شد .

کشاورزی ترکیه در سالهای ۳۶ و ۳۷ هر دو خوب بود و محصول زیادی از کشتزارهای غلات و قماثر و عدس و چغندر قند و باغهای مرکبات برداشت نمود . ترکیه بعنوان بزرگترین تولید کننده غله در خاور میانه تا در سال ۳۷ رکوردهای تازه بی - در چغندر قند و مرکبات - بدست آورد و حجم تولیدش در آن سال کمبود کشورهای دیگر را جبران نمود .

اصلاح ارضی و روستائی :

حادثه‌ی اساسی دیگر قوانین اصلاح ارضی و روستایی است که در ۱۳۳۷ وضع و اجرا گردید . هدف این قوانین چنین بود :

سلب مالکیت ارضی کشاورزی زائد بر میزان معین ،
توزیع و تقسیم زمین میان دهقانان ، زارعین و مستاجرین ،
تنظیم و ترمیم روابط میان مالک ، دهقان ، مستاجر و کارگر کشاورزی ،
تثبیت روش تقسیم محصول .

قانون اصلاح ارضی مصر تکمیل و اصلاح شد و گامهایی برای تقسیم ارضی در اردن و ایران برداشتمند .

ارضی تقسیم شده در مصر تا پایان سال ۱۳۳۷ به ۲۳۴۰۰۰ هکتار رسید : ۹۸ درصد تمام ارضی کشت شده‌ی مصر . ۶۰۰۰۰ هکتار از این ارضی را خرده مالکین بدهقانان بی زمین یا مالکین کوچک فروختند ۴۶۰۰۰ هکتار از وزارت اوقاف اخذ شد و در حدود ۱۲۸۰۰۰ هکتار از مالکین بزرگ سلب مالکیت بعمل آمد ، بهای ارضی و موسسات کشاورزی انتقالی مصر به ۹۲ میلیون لیره مصری بالغ میشود و تا دی ماه ۳۷ در حدود سی و پنج و نیم میلیون لیره مصری اوراق قرضه انتشار یافته بود بموجب همان قانون تادی ماه ۳۷ برابر ۲۶۷ شرکت عمرانی تولید و فروش محصولات کشاورزی بوجود آمد و در حدود ۲۰۰۰۰۰ خانوار یا یک میلیون و دو صد هزار روستایی ، مصری از قانون اصلاحات ارضی سود جستند . (ماخذ : کنفرانس مطبوعاتی وزیر - اصلاحات ارضی مصر : ژانویه ۵۹)

در ایران توزیع و تقسیم املاک سلطنتی ادامه یافت . در پائیز ۱۳۳۷ ، ۳۴ قریه‌ی دیگر از املاک گرگان تقسیم شد و ارضی که تا آن تاریخ توزیع نگردیده بود یکمتر از یک صدم ارضی کشت شده میرسید .

قانون اصلاح ارضی عراق مصوب دهم مهر ۱۳۳۷

مالکیت مجاز را به ۲۵۰ هکتار آبی و ۵۰۰ هکتار دیم برای هر فرد تقلیل داد . (مقایسه کنید با قانون اصلاح ارضی ایران : آذر ۱۳۳۸) زمین زائد بر حد نصاب را مالکین ، ظرف پنج سال ، بدولت میسپردند و در قبال آن اوراق قرضه‌ی با سود سه درصد دریافت می‌داشتند . اوراق قرضه بیست ساله مستهلک میشد و ارضی خریداری شده نیز همراه ارضی دولتی میان دهقانان توزیع میگردد : هر دهقان ۷۵ تا ۱۵۰ هکتار آبی زار و دو برابر بردیمزار .
دهقانان نیز بهای ارضی را با انضمام هزینه های دیگر بیست ساله پرداخت مینمودند و مکلف بودند بشرکت‌های تعاونی بپیوندند و بذرو کود و ماشین آلات و حیوانات مورد نیاز را از آنجا تهیه کنند . . .

کمیته‌ی عالی اصلاح ارضی تشکیل میشد از نخست وزیر و وزیر شش وزارتخانه تا بر اجرای قانون نظارت کند . کمیته‌های محلی هم برای حل و فصل منازعات روستائی

۶۱: تا درس اسر عراق . قانون هم چنین میزان دستمزد و پاداش کارکنان کشاورزی و روش تقسیم محصول نا ویژه کشاورزی یا غلات رامیان عوامل مختلف تولید (آب ، بندر ، گاو، کاروزمین) مقرر نمود و نسقی نوین پدید کرد.

نسق قانونی چنین بود : ده درصد برای اجاره زمین ، یا حق مالک ، ده درصد برای اداره و مدیریت ، ده تا بیست درصد برای آب در اراضی آبی و مانده که شصت تا هفتاد درصد باشد برای دهقان یعنی کاروبند.

قبل از قانون ۱۳۳۷ دو قانون دیگر - یکی در ۱۳۲۴ و یکی در ۱۳۳۰ - برای تقسیم اراضی وضع و اجرا شد . بموجب این قوانین اراضی دولتی بقطعات ۲۵ هکتاری و آبی و ۵۰ هکتاری دیم تقسیم میگردد و مجازین بدهقانان ، کارمندان متقاعد دولت ، افسران سابق ارتش و نیروهای انتظامی و اگذار میگردد. تا آخر سال ۳۶ ممداد ۶۶۹۰۰۰ هکتاری یعنی برابر دوازده درصد اراضی زراعی عراق طبق قوانین یاد شده تقسیم و واگزار گردیده بود. (مجله ای - Middle East Comm erce مارس ۱۹۵۹ بیروت)

اصلاحات فنی و تکامل تاسیساتی :

این تلاشها در سه زمینه انجام پذیرفت (۱) توجه بیشتر بکودهای شیمیائی ، (۲) استفاده از ماشینهای کشاورزی و (۳) مبارزه با آفات نباتی.

جدول زیر نموداری از مصرف کودهای شیمیائی را بدست میدهد .

مصرف کود چنانکه دیده میشود در سالهای ۳۶ و ۳۷ افزایش یافته است و خصوصاً مصرف کودهای آزت در مصر و پتاس در اسرائیل بالا رفته . اعداد کشورهای دیگر و بحد نسبت اراضی زیر کشت مصرف کود قلیل است .

واحدوزن هزارتن متریک و انواع کود آزت گوگرد و پتاس ، منبع آماری : گزارش سالانه تولید و مصرف کود ، سازمان خواروبار و کشاورزی .

نوع کود و کشور	۱۳۳۳-۴	۳۴-۳۵	۳۵-۳۶	۳۶-۳۷	۳۷-۳۸
نیتروزن (N)	۱۵۳ر۴	۱۶۳ر۵	۱۷۸ر۵	۲۲۰ر۸	۲۲۴ر۶
مصر	۱۱۲ر۱	۱۱۵ر۲	۱۲۳ر۳	۱۵۷ر۳	۱۵۷ر۴
ایران	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۷	۱ر۶	۱ر۸
اسرائیل	۹ر۶	۱۲ر۶	۱۱ر۶	۱۴ر۱	۱۴ر۳
لبنان	۴ر۶	۴ر۸	۵ر۶	۶ر۰	۶ر۶
سودان	۹ر۸	۱۶ر۵	۱۹ر۱	۱۹ر۴	۱۹ر۵
سوریه	۴ر۶	۵ر۱	۳ر۵	۴ر۲	۴ر۲
ترکیه	۹ر۵	۶ر۴	۱۰ر۸	۱۴ر۰	۱۶ر۷
اسید فسفریک (P2O5)	۴۸ر۶	۹۷ر۰	۱۰۴ر۳	۱۰۸ر۲	۱۱۶ر۸
مصر	۱۵ر۰	۶۳ر۲	۷۴ر۰	۷۴ر۰	۷۱ر۰
ایران	۰۰۰	۰ر۵	۰ر۷	۲ر۷	۲ر۸
اسرائیل	۱۳ر۲	۱۵ر۹	۱۵ر۴	۱۵ر۷	۱۶ر۰
ترکیه	۱۱ر۶	۸ر۳	۵ر۱	۶ر۴	۱۷ر۵
پتاس (K2O)	۳ر۱	۳ر۷	۴۸ر۲	۶۴ر۰	۷۵ر۸
مصر	۰ر۵	۰ر۵	۱ر۵	۱ر۵	۱ر۵
اسرائیل	-	۰ر۳	۳۷ر۹	۵۹ر۰	۶۶ر۰

ساختمان کارخانه‌ی کود نیتروژن ترکیه در ۱۳۳۷ آغاز گردید و تولید سالانه‌ی آن تا ۶۰۰۰۰ تن « سولفات دامونیوم » و ۵۰۰۰۰ تن « نیترات دامونیوم » و پاره‌ی محصولات اذتی دیگر بر آورد گردید. طرح‌هایی برای تاسیس کارخانه‌های کود شیمیائی در ایران ریخته شد و قرار دادهای آن نیز بامضا رسید و عراق برای تاسیس کارخانه کود سازی مطالعه می‌کند و قرار است گاز طبیعی را بعنوان ماده‌ی خام مصرف نماید.

در مورد ماشین‌های کشاورزی جدول زیر وضع را مجسم می‌کند. بعضی کشورها برنامه‌هایی جهت ماشین‌باز کردن کشاورزی طرح و اجرا نمودند و استفاده از ماشین خصوصاً در ۳۶٪ زیاد شد انواع تراکتور که در خاور میانه بکار میرود مختلف است و پاره‌ی از آنها برای خدمات گوناگون من جمله راهسازی نیز بکار می‌خورد.

منابع آماری، آمار دولتی ۱۳۳۶ اردن، آمار ۱۳۳۶ سوریه، گزارش بودجه‌ی ۱۳۳۶
 ۳۷- ترکیه و مدارک سازمان خوار و بار و کشاورزی جهان:

کشور	۱۳۲۹	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶
عراق	۰۰۰	۱۰۲	۱۵۰	۱۸۲	۰۰۰
قبرس	۴۴۳	۱۱۸۱	۱۴۷۶	۱۶۸۲	۱۹۸۷
مصر	۰۰۰	۱۰۳۵۵	۱۰۷۵۰	۰۰۰	۰۰۰
ایران	۱۱۸۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
عراق	۰۰۰	۱۴۶۲	۱۷۱۵	۲۰۹۶	۲۱۸۸
اسرائیل	۲۳۰۰	۳۵۳۵	۴۰۱۰	۴۵۰۰	۴۷۰۰
سوریه	۶۴۲	۱۴۸۳	۲۲۰۵	۳۳۷۰	۳۹۹۹
ترکیه	۱۰۲۲۷	۳۷۷۴۳	۴۰۲۸۲	۴۳۷۲۷	۴۴۱۴۴

کشاورزی خاور میانه در زمینه‌ی بکار بردن تراکتور فقیر و دست خالی است اما چیزی که جدول بالا نشان میدهد اینست که دولت ترکیه بیش از کشورهای دیگر تراکتور و ماشین کشاورزی دارد و پس از آن بترتیب اسراییل و سوریه قرار می‌گیرند. در حالی که تعداد تراکتور بتهائی نمیتواند گویا باشد و اگر وسعت خاک را در نظر بگیریم اسراییل در این زمینه پیش می‌فتد.

در بیشتر کشورهای حجم اعتبارات و قروض کشاورزی افزایش پیدا کرد. از آنجمله در مصر و ایران و اسراییل افزایش‌هایی بمیزان زیر پدید آمد:

۱۷۷ میلیون لیره مصری در ۱۳۳۵، ۲۰۳ میلیون در ۱۳۳۶ (بولتن اقتصادی بانک ملی مصر جلد یازدهم ۱۹۵۸)

۱۲۰ میلیون ریال قروض بانک کشاورزی ایران در ۱۳۳۵ به ۳۵۳ میلیون در ۱۳۳۶

۱۵۷ میلیون لیره اسراییل در ۱۳۳۵ به ۱۸۰ میلیون لیره در ۱۳۳۶ (نشریه آماری اسراییل ۵۸-۱۹۵۷)

۱۸۹۲ میلیون لیره ترک در ۱۳۳۵ به ۲۱۶۰ میلیون در ۱۳۳۷ (بولتن آمار و گزارش بودجه ۱۹۵۹)

افزایش اعتبارات و قروض کشاورزی نشانه‌ی بهبود و پیشرفت نیست زیرا در بسیاری از کشورهای ناحیه قرضه‌ها بمصرف واقعی نمیرسد و نتیجه‌ی بی‌نتظار می‌رود عاید کشاورزی نمیسازد و این هم معلول عقب ماندگی‌ی اجتماعی و فساد اداری است که در این کشورها محسوس میباشد.

آخرین آماری که در دسترس داریم و مطالعه‌ی اجمالی حاضر را تمام می‌کند از دامها و محصولات دامی است. دقت در این جدول استنباطهای پیشین را در مورد کشاورزی این ناحیه راسخ‌تر میکند و راهی را که با استقلال اقتصادی و ثروت میانجامد روشن می‌سازد.

در جدول دامها، تعداد چهارپایان و طیور برای هر سال داده شده اما میزان شیر شامل شیری که چهارپایان جوان نوشیده‌اند نیز میشود. واحد دام یک هزار راس و واحد مرغ و خروس هزار است یک‌ه‌ی وزن برای گوشت و شیر و پنیر و پشم یک‌ه‌زار تن متریک و برای تخم مرغ میلیون عدد.

منبع آماری سازمان خواروبار و کشاورزی جهان است که آمار آن بنوع خود از روی ارقام و آمار منتشر شده از طرف کشورها تهیه میگردد (با در نظر گرفتن همه‌ی نواقص و عوارض !)

نام کشور، دام، یا محصول دامی	۱۳۲۹	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶
مصر					
دامها	۴۵۱۲	۴۳۴۱	۴۳۶۰	۴۲۲۳	۴۳۵۸
گوشت	۱۷۷	۱۹۵	۲۰۹	۲۲۰	۲۲۰
پشم	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶	۲۳۶	۰۰۰
شیر	۱۱۶۳	۹۰۴	۹۶۶	۱۰۸۲	۱۰۸۹
تخم مرغ	۴۵۵	۵۹۱	۷۰۶	۰۰۰	۰۰۰
طیور اهلی	۰۰۰	۵۹۲۹۴	۶۳۵۱۸	۰۰۰	۰۰۰
ایران					
دامها	۳۱۲۶۸	۳۵۷۰۰	۳۵۹۷۵	۳۷۰۲۵	۳۷۱۷۵
پشم	۱۵	۱۷۷۷	۱۹۲۵	۱۹۱۱	۱۹۲۵
عراق					
پشم	۱۳۳۶	۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰۰
اسرائیل					
دامها	۲۵۵	۳۷۷	۴۰۶	۴۳۴	۵۲۳
گوشت	۱۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۵۰۰	۶۰۰
شیر	۱۱۲	۱۸۲	۱۹۹	۲۱۶	۲۳۲
تخم مرغ	۳۳۰	۴۱۴	۵۰۴	۵۱۰	۶۳۰
کره	۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۲۰۰
طیور اهلی	۴۷۹۰	۴۵۴۵	۴۹۶۰	۵۱۵۰	۵۷۰۰
سوریه					
دامها	۵۰۱۶	۶۶۱۷	۷۰۳۳	۷۴۳۲	۸۲۹۹
پشم	۷۳۹	۸۷۳	۹۱۱	۱۰۲	۱۰۳۵
شیر	۳۴۹	۳۳۶	۳۴۱	۵۰۲	۵۰۱
تخم مرغ	۹۱	۱۸۰	۱۵۷	۱۵۵	۱۴۶
پنیر	۰۰۰	۱۳	۱۱	۱۲	۱۵
کره	۶	۱۳	۱۲	۱۳	۱۲

۳۳۳۰	۳۰۴۵	۳۲۶۴	۳۴۲۷	۲۶۸۱	طیورا اهلی
					ترکیه
۶۱۷۳۷	۵۹۱۷۱	۵۶۷۶۷	۶۱۸۰۱	۵۴۵۵۹	دامها
۴۰	۳۹	۳۷	۳۶	۳۰	یشم
۲۸۸۱	۳۶۵۷	۳۴۸۰	۲۵۶۳	۳۱۷۳	شیر
۱۱۹۳	۱۱۶۶	۱۱۱۸	۱۱۱۳	۹۲۰	تخم مرغ
۲۶۷۸۹	۲۵۶۵۰	۲۵۰۲۲	۲۴۲۶۶	۲۱۳۱۴	طیورا اهلی

تهران - ۱۵ شهریور ۱۳۴۲

ناصر وثوقی

منابع و مأخذ غیر از آنچه در متن داده شد :

- 1- World Economic Survey,
- 2- Economic Development in the Middle East,
- 3 - Land Reforms (U.N.)

